ZAMONAVIY DIDAKTIK YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK LOGOPEDLARNING ANALITIK VA IJODIY KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING MAXSUS PEDAGOGIK ASOSLARI

Mo‘minova Gulhayo Turg‘unboy qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
doktoranti
0009-0004-2023-5840
https://doi.org/10.5281/zenodo.24455234

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy didaktik yondashuv asosida bo‘lajak logopedlarning analitik va ijodiy ko‘nikmalarini rivojlantirishning maxsus pedagogik asoslari ilmiy-nazariy jihatdan yoritilgan. Logopedik ta’lim jarayonida talabalarning kasbiy tafakkuri, tahliliy fikrlashi, diagnostik vaziyatlarni mustaqil baholash, nutq buzilishlarining kelib chiqish omillarini aniqlash hamda korreksion-rivojlantiruvchi mashg‘ulotlarni ijodiy loyihalash kompetensiyalarini shakllantirish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, muammoli ta’lim, kompetensiyaviy, faoliyatga yo‘naltirilgan, differensial va integrativ yondashuvlarning imkoniyatlari asoslangan. Bo‘lajak logopedlarning analitik va ijodiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi maxsus pedagogik shart-sharoitlar, didaktik tamoyillar va metodik mexanizmlar taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: zamonaviy didaktik yondashuv, bo‘lajak logoped, analitik ko‘nikma, ijodiy ko‘nikma, maxsus pedagogika, logopedik ta’lim, kasbiy kompetensiya, diagnostika, korreksion-rivojlantiruvchi faoliyat, innovatsion ta’lim.

Bugungi kunda ta’lim tizimida yuz berayotgan modernizatsiya jarayonlari pedagog kadrlarni tayyorlash mazmuni, shakli va metodlariga yangicha yondashuvni talab etmoqda. Ayniqsa, maxsus pedagogika sohasida faoliyat yuritadigan mutaxassislarni tayyorlashda kasbiy bilimlarni egallash bilan bir qatorda, mustaqil fikrlash, tahlil qilish, muammoli vaziyatlarga maqbul yechim topish va innovatsion yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etish qobiliyatlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Logoped faoliyati o‘ziga xos murakkab pedagogik va psixologik jarayon bo‘lib, u nafaqat nutq buzilishlarini aniqlash, balki ularning sabablarini o‘rganish, bolaning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish, korreksion ishlarni rejalashtirish va natijalarni muntazam baholashni ham nazarda tutadi. Shu sababli bo‘lajak logopedlarda analitik va ijodiy ko‘nikmalarni shakllantirish kasbiy tayyorgarlikning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Analitik ko‘nikmalar logopedik faoliyatda mavjud pedagogik va diagnostik ma’lumotlarni tahlil qilish, nutq rivojlanishidagi muammolarni aniqlash, sabab-oqibat munosabatlarini belgilash hamda korreksion ishlar samaradorligini baholash imkonini beradi. Ijodiy ko‘nikmalar esa individual ta’limiy vaziyatlarga mos metod va vositalarni tanlash, yangi mashqlar ishlab chiqish, nostandart pedagogik vaziyatlarda samarali yechim topish bilan tavsiflanadi.

Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy didaktik yondashuvlar asosida bo‘lajak logopedlarning analitik va ijodiy ko‘nikmalarini rivojlantirishning maxsus pedagogik asoslarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biridir.

Tadqiqotning maqsadi zamonaviy didaktik yondashuvlar asosida bo‘lajak logopedlarning analitik va ijodiy ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari, mazmuni, tamoyillari va metodik mexanizmlarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

1. Bo‘lajak logopedlarning analitik va ijodiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga oid pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish.

2. Analitik va ijodiy ko‘nikmalarning kasbiy faoliyatdagi mazmuni va tarkibiy qismlarini aniqlashtirish.

3. Zamonaviy didaktik yondashuvlarning logopedik ta’lim jarayonidagi imkoniyatlarini ochib berish.

4. Talabalarning kasbiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiluvchi maxsus pedagogik shart-sharoitlarni belgilash.

5. Analitik va ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik model va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish.

1. MAVZUNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Zamonaviy pedagogikada ta’lim oluvchilarning mustaqil fikrlashi, muammolarni hal qilish qobiliyati va ijodiy faoliyatini rivojlantirishga yo‘naltirilgan yondashuvlar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayonda didaktik yondashuv ta’lim mazmuni, metodlari, vositalari va natijalarini o‘zaro bog‘liq holda tashkil etish imkonini beradi.

Bo‘lajak logopedlarni tayyorlash jarayonida zamonaviy didaktik yondashuv quyidagi metodologik yo‘nalishlar bilan tavsiflanadi:

1. Kompetensiyaviy yondashuv. Mazkur yondashuv talabalarning nazariy bilimlarini amaliy kasbiy faoliyatda qo‘llash imkoniyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunda talaba nutq buzilishlarini aniqlash, diagnostik ma’lumotlarni tahlil qilish, individual korreksion dastur tuzish va uning samaradorligini baholashga tayyorlanadi.

2. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv. Har bir bolaning individual psixofiziologik xususiyatlari, nutqiy rivojlanish darajasi, qiziqishlari va ta’limiy ehtiyojlarini hisobga olishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv bo‘lajak logopedlarda individual pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va moslashuvchan yechimlar ishlab chiqish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

3. Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv. Talabalarni bevosita kasbiy faoliyatga yaqinlashtirilgan topshiriqlar, amaliy mashg‘ulotlar, pedagogik vaziyatlar va modellashtirilgan logopedik jarayonlarga jalb etishga asoslanadi.

4. Muammoli ta’lim yondashuvi. Talabalarning mavjud bilimlari bilan yangi pedagogik vaziyatlar o‘rtasidagi ziddiyatlarni aniqlash, muammoni mustaqil o‘rganish va ilmiy asoslangan xulosaga kelish qobiliyatini shakllantiradi.

5. Integrativ yondashuv. Logopediya, psixologiya, pedagogika, neyropsixologiya, tilshunoslik va fiziologiya fanlari o‘rtasidagi uzviy aloqadorlikni ta’minlaydi. Bu esa nutq buzilishlarini kompleks tahlil qilish imkonini kengaytiradi.

Bo‘lajak logopedlarning analitik va ijodiy ko‘nikmalari bir-birini to‘ldiruvchi, kasbiy faoliyat samaradorligini belgilovchi muhim sifatlar majmuasidir.

Analitik ko‘nikmalar — bu logopedik faoliyatga oid axborotlarni izchil o‘rganish, taqqoslash, tasniflash, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash, diagnostik xulosalarni shakllantirish va pedagogik qarorlarni asoslash qobiliyatidir.

Ijodiy ko‘nikmalar esa mavjud pedagogik metodlarni yangi vaziyatlarga moslashtirish, nostandart topshiriqlar ishlab chiqish, muammoli vaziyatlarga muqobil yechimlar topish va individual korreksion-rivojlantiruvchi dasturlarni loyihalash qobiliyatini ifodalaydi.

Mazkur ko‘nikmalarning tarkibiy tuzilishini quyidagicha ifodalash mumkin.

Ko‘nikmalar	**Tarkibiy komponentlar**	**Kasbiy namoyon bo‘lishi**
Analitik	Axborotni tahlil qilish	Diagnostik ma’lumotlarni o‘rganish
Analitik	Taqqoslash va tasniflash	Nutqiy rivojlanish xususiyatlarini farqlash
Analitik	Mantiqiy xulosa chiqarish	Pedagogik qarorlarni asoslash
Ijodiy	G‘oyalar ishlab chiqish	Yangi logopedik mashqlar yaratish
Ijodiy	Moslashuvchan fikrlash	Individual metodlarni tanlash
Ijodiy	Loyihalash	Korreksion dasturlar ishlab chiqish

Ushbu ko‘nikmalarni rivojlantirish jarayonida talabalarning quyidagi kasbiy qobiliyatlariga alohida e’tibor qaratish lozim:

- nutqiy rivojlanishdagi muammolarni aniqlash va tahlil qilish;
- diagnostik ma’lumotlarni ilmiy asosda sharhlash;
- individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish;
- korreksion ishlarning maqsad va vazifalarini belgilash;
- muqobil pedagogik metodlarni tanlash;
- mashg‘ulot natijalarini tahlil qilish va o‘z faoliyatini baholash.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, analitik va ijodiy ko‘nikmalar alohida shakllanadigan jarayonlar emas. Ular kasbiy faoliyatda o‘zaro integratsiyalashadi. Masalan, logopedik diagnostika natijalarini tahlil qilish analitik fikrlashni talab etsa, aniqlangan ehtiyojlar asosida individual mashqlar tizimini ishlab chiqish ijodiy fikrlashni talab qiladi.

Zamonaviy didaktik yondashuv asosida bo‘lajak logopedlarning analitik va ijodiy ko‘nikmalarini rivojlantirish maxsus pedagogik ta’limni takomillashtirishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanib, quyidagilarni xulosa qilish mumkin:

1. Bo‘lajak logopedlarning analitik va ijodiy ko‘nikmalari ularning kasbiy tayyorgarligini belgilovchi o‘zaro uzviy bog‘liq komponentlar hisoblanadi. Analitik ko‘nikmalar pedagogik va diagnostik ma’lumotlarni tahlil qilishga, ijodiy ko‘nikmalar esa individual korreksion yechimlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

2. Kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatga yo‘naltirilgan, muammoli va integrativ yondashuvlarni uyg‘unlashtirish bo‘lajak logopedlarning kasbiy tafakkurini rivojlantirish uchun nazariy-metodologik asos yaratadi.

3. Kasbiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar, loyiha metodlari, aqliy xaritalar, refleksiv tahlil va raqamli didaktik vositalardan foydalanish analitik hamda ijodiy faoliyatni rivojlantirishning muhim metodik imkoniyatlari sifatida namoyon bo‘ladi.

4. Bo‘lajak logopedlarning analitik va ijodiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda motivatsion, kognitiv, operatsion-faoliyatli va refleksiv mezonlardan foydalanish ta’lim natijalarini kompleks baholash imkonini beradi.

5. Taklif etilgan maxsus pedagogik model logopedik ta’lim mazmunini zamonaviy didaktik talablar asosida tashkil etish, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan integratsiyalash va talabalarning mustaqil kasbiy qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan.

Shunday qilib, bo‘lajak logopedlarni tayyorlash jarayonida analitik va ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan maxsus pedagogik tizimni ishlab chiqish va uning samaradorligini tajriba-sinov ishlari orqali tekshirish maxsus pedagogika ta’limi sifatini oshirishning istiqbolli yo‘nalishi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mok, C. K., Whitehill, T. L., & Dodd, B. J. (2008). Problem-based learning, critical thinking and concept mapping in speech-language pathology education: A review. International Journal of Speech-Language Pathology, 10(6), 438–448. https://doi.org/10.1080/17549500802277492
2. Whitehill, T. L., Bridges, S., & Chan, K. (2014). Problem-based learning (PBL) and speech-language pathology: A tutorial. Clinical Linguistics & Phonetics, 28(1–2), 5–23. https://doi.org/10.3109/02699206.2013.821524
3. Meilijson, S., & Katzenberger, I. (2014). A clinical education program for speech-language pathologists applying reflective practice, evidence-based practice and case-based learning. Folia Phoniatrica et Logopaedica, 66(4–5), 158–163. https://doi.org/10.1159/000366275
4. Rahmonova V.S. Defektologiya asoslari. – Toshkent: Niso Poligraf, 2017. – 168 b.
5. Po‘latova P.M. Maxsus pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2013.
6. Nurkeldiyeva D.A. Pedagogik-psixologik diagnostika. Defektologiya. – Toshkent: Vneshinvestprom, 2019. – 418 b.
7. Mo‘minova L.R., Amirsaidova Sh.M., Mamarajabova Z.N. va boshqalar. Maxsus psixologiya**.** – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2013. – 157 b.
8. Qodirova F.R., Qodirova R.M. Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Istiqlol, 2006. – 248 b.
9. Babayeva D.R. Nutq o‘stirish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Barkamol fayz media, 2018. – 432 b.